

MEYSƏM TƏMMAR

(İdeallarla tanışlıq)

CƏVAD MÜHƏDDİSİ

Kitabın adı:.....Meysəm Təmmar
Müəllif:.....Cəvad Mühəddisi
Tərcümə edən:.....Məhəmməd Turan
Nəşr edən:.....Faiz
Çap tarixi:.....2005
Çap növbəsi:.....Birinci
Tiraj:.....3000

МЕЈСӘМ, ҺӘГИГӘТ АҖНАСЫ ВӘ МУТАВИМӘТ НҮМУНӘСИ

Имам Әлинин (ә) мәктәби инсанлар үчүн тәрбијә мәктәбидир. Тәкамүл вә камал истә`дады олан кәс Әмирәлмө`мининин уча шәхсијјәти нурунда чана кәлир, дирилирди. Бу инсан мә`нәви чәһәтдән чичәкләнир вә инсанијјәт ме`рачына учалырды. Нә чох имамын (ә) вилајәт вә һидајәт чешмәсиндә руһуну пака чыхаранлар! Онлар батинләрини зинәтләндирдиләр, өзләрини Аллаһа фәда етдиләр. Бүтүн бунлар онларын дүшүнчәсинин дәринлијиндән, әзәмәтли иманларындан, һагтәләбликләриндән, аллаһпәрәстликләриндән вә ихласларындан данышыр.

Сөһбәтимиз Мејсәм Тәммар һагтындадыр. Мә`нәви дәјәр, доғру јол, чиһад, сәбр вә јәгин ахтарышында оланларын јахшы тыныдығы бу илаһи инсан һагтында данышачағы! Мејсәм Һәзрәт Әлијә (ә) онун әдаләтинә, дининә, фәзиләтләринә көрә ашиг иди. Бу ешги доғуран һәзрәтин (ә) камиллик мүчәссәмәси олмасы, “Гур`аненатиг”, данышан Гур`ан кими танынмасы, ејнән динин өзү олмасыдыр. Мејсәмин

Әлини (ә) севмәси әслиндә һаггы севмәсидир. Онун гәлбиндәки һагг севкиси иман вә әгидәсиндән, бәсирәт вә акаһлығындан гајнагланыр.

Мејсәмин бариз чөһрәсинин танынмасы бизи һәгиги динин симасы илә даһа јахындан таныш едир. Һаггын данышан дили, Әмирәл-мө`мининин (ә) вәфалы досту олан бу шәхсин биографијасы бизи Гур`ан вә Ислам мәктәбинин тәрбијәви дәјәрләринә јахынлашдырыр. Әли (ә) мәктәбинин бу шакирдинин һәјаты вә ифтихарлы шәһадәти бизим үчүн башдан-баша ибрәтдир. Бу бәһрәли һәјат елм вә илһам мәнбәји, јетәрли бир нүмунәдир.

Бу Әли (ә) шиәси, һагг давамчысы, фәзиләт јолунун шәһиди олан инсанын чазибәли шәхсијјәти о гәдәр парлагдыр ки, нечә әсрләрдир әдаләт вә азадлыг ашигләрини илһамландырыр. Азадлыг, шәрафәт, һәгигәт ашигләри арасында Мејсәми танымајанлар аздыр.

Куфәнин ади зәһмәт адамларындан олан Мејсәм уча иман, әзәмәтли руһа малик иди. Бу иман вә руһ, мисилсиз фәдакарлыг вә дөзүм она әбәдилик верди, Мејсәм

мүсәлманлар үчүн нүмунәјә чеврилди. О өз ады илә Ислам тарихинин сәһифәләрини бәзәди. Мејсәм мүгәддәс Ислам ајинләри үчүн ифтихарлы бир сәнәддир. Бәшәријјәтә белә бир инсанын тәгдим олунмасы Ислам мәктәбинин фәхридир.

Бир сөzlә, Мејсәми танымаг лазымдыр. Бу танышлығын давамында һәгигәтә ардычыллыг вә итаәт дајаныр. Бу кичик мүгәддимәдән сонра онунла танышлығын сорағына кедәк. Мејсәм бизи чағырыр. Онун јатмышлары ојадан фәрјадлы сәси тарихин гулағында далғаланмагдадыр.

МЕЈСӘМ ТӘММАР

Мејсәм Јәһјанын оғлу иди. Онлар Ираг вә Иранын арасында јерләшмиш Нәһрәван мәнтәгәсиндән идиләр. Бә`зиләри Мејсәми иранлы һесаб етмишләр. Она Әбу-Салим дә дејәрдиләр.

Мејсәм әввәлчә бәни-Әсәддән олан бир гадынын гуламы иди. Һәзрәт Әли (ә) ону һәммин гадындан алыб, азад етди.¹ Мејсәм һәзрәт Пејғәмбәрин сәһабәләриндән сајы-

¹ Шәрһе-ибн Әбдүл-Һәдид, ч. 2, с. 291

лыр. Онун һәјатынын әввәлләри вә илкин исламдакы биографијасы һаггында јетәринчә мә`лумат јоҳдур. О, Куфәдә хурма сатдығы үчүн она “тәммар”, јә`ни “хурмасатан” ләгәби верилмишди. Мејсәмин өзүнүн фәдакар вә пак мүсәлман олмасы илә јанашы, онун аиләси дә шиә бөјүкләриндән сајылырды. Онун алты оғлу варды. Оғланлары вә чохсајлы нәвәләри дә өз ата-бабалары кими Әһли-бејт јолуна сәдагәтли идиләр. Бир чох равиләрин һәдисләриндә ады чәкилән бу инсанлар имамларын (ә) вилајәт вә рәһбәрлијинә е`тигадлы идиләр. Шиә имамлары да Мејсәмә вә онун өвладларына өз мәһәббәтини изһар етмишләр. Мејсәмин оғланларынын ады Имран, Шүејб, Саләһ, Мәһәммәд, Һәмзә вә Әли иди.

Шүејб имам Садигин (ә), Саләһ имам Багирин (ә) вә Имам Садигин (ә) сәһабәләриндән иди. Имам Багир Саләһә белә бујурмушдур: “Мән сизи вә сизин аталарынызы чох сеvirәм.”¹ Имран исә һәм имам Сәччадын (ә), һәм имам Багирин (ә),

¹ Нәфсул-мәһмум, с. 59

һәм дә Имам Садигин (ә) сәһабәләриндән олмушдур. Бүтүн бу дејиләнләр Мејсәм аиләсинин имамларын јанында һөрмәт вә еһтирамындан данышыр. Мејсәмин вә онун аиләсинин имамлара (ә) бағлылығы, мәһәббәти вә итаәти көз габағындадыр.

МЕЈСӘМИН ҺӘЗРӘТ ӘЛИ (Ә) ИЛӘ ТАНЫШЛЫҒЫ

Һәзрәт Әли (ә) Мејсәм һаггында әсасән һәзрәт Пејғәмбәрдән (с) ешитмишди. Мејсәм дә елә әввәддән Әһли-бејт (ә) ашиги иди. Амма һәзрәт Әлинин (ә) Мејсәмлә илкин көрүшү онун хилафәти дөврүндә баш вермишдир. Елә һәмин көрүшдән сонра да һәзрәт (ә) Мејсәми азад етмәк гәрарына кәлмишдир. Нәһајәт, һәзрәтин (ә) гәрары илә Мејсәм гуламлыгдан азад олунмушдур.

Һәзрәт Әли (ә) Мејсәмлә илк көрүшүндә ондан сорушур: “Адын нәдир? Мејсәм чаваб верир: “Салим.” Һәзрәт бујурур: “Пејғәмбәрдән (с) ешитмишәм ки, атан сәнин адыны Мејсәм гојмушдур. Һәмин адына гајыт вә Кунјән Әбу Салим олсун.” Мејсәм

деди: “Аллаһ, онун рәсулу вә Әмирәл-мө’минин һаггы дејирләр.”¹

Мејсәмин Һәзрәт Әли (ә) илә танышлығы онун үчүн бөјүк бир сәадәт иди. Бу көрүшдән сонра Мејсәм Әли мәктәбинә гәдәм гојду вә гәлб пәнчәрәләрини әләви маарифинә ачды. О өз тәшнә руһуну Һәзрәтин биликләри илә сираб етди. Һәзрәт Әли (ә) дә Мејсәмин руһи исте’дадыны, акаһлығыны көрүб, ону бир чох сирләрлә таныш етди. Бәли, Мејсәм мүгәррәб мәләкләрин вә пејғәмбәрләрин емләриндән хәбәрдар иди.²

Мејсәм Һәзрәт Әлидән (ә) Гур’ан тәфсирини өјрәнди. О Әмирәл-мө’мининдән (ә) өјрәндији мә’луматлар әсасында бир китаб тәртиб етди. Бу китабы сонрадан оғлу нәгл етмишдир. Она көрә дә Мејсәм шиә мүәллифләриндән бири һесаб олунур. Һәзрәт (ә) ону өз сирләри, кәләчәкдә баш верәчәк һадисәләрлә таныш етмишди. Мејсәм бу мә’луматлардан бир гисмини халга билдирмишди. Инсанларын агибәтиндән, кәләчәкдә баш верәчәк

¹ Иршад, ч. 1, с. 323

² “Сәфинәтүл-биһар”, ч. 2. с. 524

һадисәләрдән данышан бу елм “елме-әчәл”
вә ја “елме-мә`наја вә бәләја” адланыр.
Мә`сум имамлар (ә) бу биликләри јалныз
һазырлығы, истедады, тутуму олаң, сирр
сахламағы бачаран инсанлара е`тибар
етмишләр. Мејсәмин биликләри о гәдәр
фөвгәләдә олмушдур ки, һәтта бә`зи
наданлар ону јаланчы да һесаб етмишләр.

Бир күн Әбу-Бәсир Имам Садигә (ә) әрз
едир: “Нә үчүн мәнә елм өјрәтмәк
истәмирсиниз?!” Имам (ә) бујурур: “Һансы
елми?” Әбу-Бәсир дејир: “Әмирәл-мә`ми-
нин (ә) Мејсәмә өјрәтдији елми дејирәм.”
Имам бујурур: “ Сән ки, Мејсәм дејилсән.
Мәндән ешитдијин бир мәтләби кимсәјә
демәдијин һал олубму?” Әбу-Бәсир әрз
етди: “Хејр, еј Пејғәмбәр (с) өвлады!” Имам
бујурду: “Демәк, һәмин елмләри сирр
олараг сахлаја билмәзсән!”

ӘЛИНИН (Ә) ВӘ ДИКӘР ИМАМЛАРЫН МЕЈСӘМӘ МҮНАСИБӘТИ

Имамларын Мејсәмә мұнасибәтини онларын Мејсәм һаггындақы бујурут-ларындан вә онунла рәфтарларындан өјрәнмәк олар. Һәзрәт Әли (ә) вә Мејсәм арасындақы сәмими мұнасибәт онларын бағлылығынын мөһкәмлијиндән данышыр. Һәзрәт (ә) һәтта Мејсәмин хурма дүканына кедәр, бу дүканда онунла сөһбәт едәр вә она дини маариф өјрәдәрди.

Һәтта бир дәфә Һәзрәт Әли (ә) Мејсәми иш далынча көндәриб, өзү дүканда онун јериндә отуруп. Бир мүштәри хурма алмаг истәјир. Һәзрәт (ә) бујуруп: “Пулуну вер, хурманы апар.” Бир гәдәр сонра Мејсәм гајыдыр вә Һәзрәт Әлијә (ә) хурма мұғабалиндә верилмиш пулларын сахта олдуғуну көрүр. Алдығы пулларын сахта олдуғуну көрән Һәзрәт (ә) бујуруп: “Хурма да онларын ағзында ачы дадачаг.” Чох кечмәмиш һәммин мүштәри әлиндә хурма гајыдыр вә дејир: “Бу хурмалар ачыдыр.”¹

¹ “Сәфинәтүл-биһар”, ч. 2, с. 525

Јухарыда дејиләнләр Һәзрәт Әли (ә) илә Мејсәм арасындакы дәрин, сәмиими мүнәсибәтин тәзаһүрүдүр. Һәзрәт Әли (ә) һөкүмәт башчысы олдуғу һалда Мејсәмин дүканында отуруб хурма сатыр!

Башга мәгамларда да Мејсәмин Һәзрәт Әли (ә) илә мә`нәви јахынлығы мүнәһидә олунур. Мејсәм Һәзрәт Әлинин (ә) дуа мәгамларында Кумејл кими шәхсијјәтләрлә јанбајан әјләшир. О, Һәзрәтин Аллаһла раз-нијаз етдији ирфани кечәләрин шаһидидир.

Мејсәм нәгл едир: “Бир кечә мөвлам Әмирәл-мө`минин (ә) мәни өзү илә Куфәдән кәнардакы сәһраја апарды. Нәһајәт, Чөфә мәсчидинә чатдыг. Һәзрәт үзүнү гиләјә тутуб, дөрд рәк`әт намаз гылды. Намаз вә тәсбиһдән сонра әлләрини галдырыб белә дуа етди: “Пәрвәрдиکارа, Сәни нечә чағырым? Сәнә итаәтсизлик етдијим һалда нечә дә чағырмајым? Сәни танымышам вә гәлбим Сәнин мәһәббәт евиндир. Күнаһ долу әл, үмид долу көзлә Сәнә доғру кәлмишәм...” Сонра имам (ә) сәчдәјә кетди вә үзүнү торпаға гојуб јүз дөфә “әл әфв” деди.

Даһа сонра галхды вә мәсчиддән бајыра чыхды. Мән дә онун ардынча кедирдим. Нәһажәт, сәһраја чатдыг. Һәзрәт мәним гаршымда бир хәтт чәкди вә деди: “Мәбада, бу хәттдән кечәсән! Мәни һәммин јердә гојду вә өзү кетди. Кечә гаранлыг иди. Өзүмү ғынадым ки, нә үчүн мөвламы тәнһа бурахдым? Онун дүшмәнләри чохдур. Онун башына бир иш кәлсәјди, Аллаһа вә Онун Пејғәмбәринә (с) нә чаваб верәрдим? Дүшүндүм ки, онун әмриндән чыхмыш да олсам, ардынча кедим, көрүм агибәти нә олду? Кетдим, кетдим... Нәһажәт ону бир гујунун башында көрдүм. О, башыны гујуја тутуб, гују илә данышырды. Кәлдијими һисс етди вә сорушду: “Кимсән?” Дедим: “Мејсәм” Һәзрәт бујурду: “Мәкәр сәнә әмр етмәмишдимми ки, һәммин хәтдән кечмә?” Чаваб вердим: “Еј мәним мөвлам, еләдир. Амма дүшмәнләринизин тәһләкәсиндән горхдум, дөзә билмәдим.” Сонра сорушду: “Нә дедијими ешитдинми?” Дедим: “Јох, еј мәним ағам.”

Һәзрәт мәнә хитабән бир ше`р охуду:

*Синам сирлә долуб, бағрымы јарыр,
Кимә әл узатдым деди күчүм јох.
Әлиллә газыјыб јерин көксүнү,
Данышдым дәрдими, башга сечим јох.¹*

Мејсәм Әлинин (ә) сирләринә мәһрәм иди. О, һәзрәтин (ә) хәлвәти дуаларынын, илаһи руһунун тәчәлласынын шаһиди иди. Она һәм Әли (ә), һәм дә имам Һәсәнлә (ә) имам Һүсејн еһтирамла јанашар, еләчә дә сонракы имамлар онун илаһи шәхсијјәтини хатырлајардылар.

Бир дәфә Мејсәм Мәдинәдә һәзрәт Пејғәмбәрин (с) һәјат јолдашы Үммү-Сәләмә илә растлашыр. Үммү-Сәләмә она дејир: “Еј Мејсәм, Һүсејн (ә) даим сәнин һаггында данышыр.” Башга бир һәдисдә имам Багир (ә) бујурур: “Мән Мејсәми чох сеvirәм.” Имам Садиг (ә) Мејсәмә салам көндәрәрәк, онун уча мәғамы һаггында хош сөzlәр дејир.

¹ Нәфсул-мәһмум, с. 60

Мејсəмин оғлу Салех дејир: Имам Багирə (ə) əрз етдим ки, мənə бир хəдис сəјлəсин. Имам (ə) сорушду: “Мəкəр атандан хəдис əјрəнмəмисən?” Билдирдим ки, хəмин вахтлар кəрпə олмушам...”¹

Имам Багир (ə) əз чавабы илə Мејсəмин елми мəгамына ишарə етмишдир. хəзрəт (ə) белə хəсəб едир ки, Мејсəмин оғлу хəдис ешидиб-əјрəнмəјə еhtiјачсыз да ола билəр.

ШƏХАДƏТ ХƏБƏРИ

Əлүмү бу дүнјадан даһа кениш бир алəмə кечид билən, иманы һагг вə əмəли салех олан инсан үчүн əлүм бəјүк бир сəадəтдир. Белə инсанлар əмүрлəрини шəхадəтлə баша вурмагдан бəјүк бир зəвг алырлар. Бəли, дүнја хəјатыны шəхадəтлə баша вуранлар салехлəрин, пəјгəмбəрлəрин, Аллаһ разылығынын чиварында əбəди хəјат тапырлар.

Мејсəм əз шəхадəт хəбəрини мөвласы Əлидən (ə) ешитмишди. Имам (ə) Мејсəмə деди: “Бир күн бəни-Үмəјјəнин чиркин оғлу Үбєдуллаһ Ибн Зијад мənə лə`нəт

¹ “Биһарүл-əнвар”, ч. 53, с. 112

сөйләмәјини тәләб едәндә нә едәчәксән?"
Мејсәм деди: "Хејр, анд олсун Аллаһа, неч
вахт белә етмәрәм!" Имам (ә) бујурду: "Бу
һалда сәни дардан асыб, өлдүрәчәкләр."
Мејсәм әрз етди: "Сәбр едәчәјәм. Аллаһ
јолунда белә бир әзијјәт чәтин дејил."

Һәзрәт Әли (ә) бу барәдә Мејсәм Тәммара
бир нечә дәфә хәбәр вермишди. Мејсәм дә
өз нөвбәсиндә вә`д олунмуш гырмызы
милада һазырлашырды. Мејсәмин өз
шәһадәтинин хырдалыглары һаггында да
билмәси онун руһунун әзәмәтиндән, бөјүк
тутумундан, дәрин иманындан данышыр.

*Анд олсун шәһадәтә,
Чанлардакы бу горху
Руһу хофа салараг,
Бағлар әли-ајағы.
Бу горху сәбәбиндән
Әбәдијјәт көлкәдә,
Горху чыхсајды чандан
Дүшүнәрдик бәлкә дә:
Өлүм һалә сон дејил,
Ахирәт вар, бәга вар.
Шәһадәтдән кечәнләр
Ешиг ичиндә јашајар.*

Мејсәм белә бир уча руһ вә шәһадәт севкиси илә һагт вә вилајәт һәримини мүдафиә едирди. Һәзрәт Әлинин (ә) шәһадәтиндән сонра арабир онун зијарәтинә кәлирди. Куфә вә Мәдинә әһли Мејсәмин сөһбәтләрини һәвәслә динләјәрдиләр. Һарада Мејсәм Һәзрәт Әлинин (ә) фәзиләтләриндән данышсајды, һәмин јердә дүшмәнин Һәзрәтә (ә) гаршы тәблиғатлары нәтичәсиз галарды.

Мејсәмин өвладларындан бири олан Салех нәгл едир ки, атам деди: “Бир күн базарда идим. Һәзрәт Әлинин (ә) јахынларындан бири олан Әсбәғ ибн Нәбатә мәнә јахынлашды вә һејрәт ичиндә деди: “Еј вај, Мејсәм! Әмирәлмө`минин һаггында чох ағыр сөzlәр ешитдим.” Сорушдум ки, нә ешитдин? О деди: “Данышырдылар ки, Әһли-бејтин һәдисләри вә бујуруглары чох ағырдыр. Куја, бу бујуруглара Аллаһын мүгәррәб мәләкләриндән, пејғәмбәрләрдән (с) вә өвлијалардан савај кимсә әмәл етмәк күчүндә дејил. Куја, һәмин бујуруглары дәрк етмәк мүмкүнсүздүр.” Мән дәрһал галхыб, Һәзрәт Әлинин (ә) јанына кетдим вә

Әсбәғдән ешитдикләrimi она данышдым. Һәзрәт (ә) күлүмсәйиб бујурду: “Отур! Еј Мејсәм! Һәр елм саһиб и елм јүкүнү чәкә билirmi?! Аллаһ мәләкләрә јер үзүндә чанишин јаратмағ истәдијини дедији вахт мәләкләр онун фәсад төрәдиб, ган төкәчәјини дәлил кәтирәрәк е’тираз етдиләр. Һәзрәт Пејғәмбәр (с) Гәдире-Хум күнү мәним әлими галдырыб бујурду: “Пәрвәрдикара! Һәр кәсин мән ағасыјамса, Әли дә онун ағасыдыр.” Аллаһ зәррәчә нәзәрини чәкән кими чохлары бу сөзә әмәл етмәди. Мүждә олсун сизә, Пејғәмбәрин (с) бујуругларына әмәл етдиниң вә она вәфалы олдуңуз. Аллаһ сизә, мәләкләрә вә пејғәмбәрләрә вермәдији имтијаз верди. Горхуб чәкинмәдән, бизим фәзиләтләримиздән халга данышын.”¹

Һәзрәт Әлинин (ә) фәзиләтләриндән данышмағ күнаһ һесаб едилдији бир дөврдә Мејсәм Һәзрәтин (ә) мәғамындан данышар, онун бујуругларыны халга чатдырарды. Мејсәм јахшы билирди ки, мөвласынын шәһадәтиндән сонра ону

¹ “Биһарүл-әнвар”, ч. 20, с. 383

хурма ағачындан асачаглар. Һәзрәт (ә) она бу ағачы да көстәрмишдир. Бә'зән бу ағачын јанындан кечәркән һәзрәт (ә) она бујуарды: “Еј Мејсәм! Сәнин сонралар бу ағачла мачәран олачаг. Бу хурма ағачыны дөрд јерә бөлүб дөрдүнчү һиссәсиндән сәни асачаглар.” Мејсәм тез-тез бу ағачын јанына кәлиб, онун кәнарында намаз гыларды вә дејәрди: “Мүбарәк олсун, еј хурма! Мәни сәнин үчүн јарадыблар, сән мәним үчүн көјәрмисән.” Мејсәм даим бу ағача тамаша едәрди.¹

Ибн Зијад Куфә һакими олдуғу вахт шәһәрә дахил оlanda әлиндәки бајраг һәмин хурма ағачына илишди вә сынды. Ибн Зијад бу иши өзү үчүн пис әламәт һесаб етди вә көстәриш верди ки, ағачы кәссинләр. Ону бир дүлкәр алыб, дөрд јерә бөлдү. Мејсәм оғлу Салехә деди: “Мәним вә атамын адыны һәмин хурма ағачына һәкк ет!” Салех дејирди: “Атамын адыны ағачын үстүнә јаздым. Ибн Зијад атамы дардан асандан бир нечә күн сонра көрдүм ки, бу атамын адыны јаздығым һәмин ағачдыр!...”²

¹ Иршад, ч. 1, с. 324

² Ричал кеши, с. 85

МЕЈСӘМИН ФӘЗИЛӘТЛӘРИ

Инсан үчүн иман, елм вә тәгвадан үстүн фәзиләт јохдур. Бүтүн бу фәзиләтләр исә Мејсәмдә вар иди. Амма бә'зән тәгвалы мө'миндә елә үстүнлүкләр олур ки, ону башгаларындан фәргләндирир. Сөһбәти-мизин бу һиссәсиндә Мејсәми башгаларындан фәргләндирән бә'зи фәзиләтләрә нәзәр салачағы:

1. НАТИГЛИК

Мејсәмин ајдын нитги варды. О, сәлис вә бәләғәтли данышырды. Баш вермиш бир әһвалат Мејсәмин бу хусусијәтини чох ајдын көстәрир. Базарда Мејсәм мејвә сатанларын бөјүјү һесаб олунурду. Мүһүм мәгамларда данышмаг лазым кәлдикдә Мејсәм Тәммар габаға дүшәрди. Бир күн базар әһлиндән бир гисми Мејсәмин јанына кәлиб, базар мүдириндән шикајәт үчүн ону Ибн Зијадын көрүшүнә көндәрмәк истәди. Мејсәм Ибн Зијадын јанына кедиб, базар әһлинин шикајәтини она чох көзәл бир шәкилдә бәјан етди. Мејсәм өзү һәмин көрүшү белә хатырлајырды: “Ибн Зијад

сөзләrimi ешидиб, һејрәтә дүшдү вә дәрин фикрә кетди.”¹ Амма Мејсәмин бу шикајетиндән сонра Ибн Зијадын гәлбиндә она гаршы кин баш галдырды. Мејсәмин һәгигәти белә көзәл бәјан етмәси онда һәсәд јаратды.

2. ГУР`АН ТӘФСИРЧИСИ

Ислам маарифиндә Гур`ан тәфсиринин хүсуси бир јери вар. Гур`ан әјәләринин дәрин мә`наларынын танынмасы елми Пејғәмбәр (с) вә мә`сум имамлара (ә) мәхсус олан бир елмдир. Гур`ан бүтүн халга көндәрилмиш ашкар һәгигәт вә мөчүзә олса да, онда инчә вә дәрин мә`налар чохдур. Тәфсир елминин вәзифәси һәмин бу инчәликләри ашкарламаг, әјәләрин дәрин мә`насыны садә шәкилдә бәјан етмәқдир.

Аллаһын саламы олсун бизим дин рәһбәрләринә! Онларын Гур`анла танышлығы илаһи елмдән гәјнагланыр. Онлар өз илаһи биликләрини шакирдләринә вә сәһабәләринә онларын дүшүнчәси һәд-

¹ Ричал кеши, с. 86

диндә өйрәтмишләр. Мејсәм Тәммар Әлинин (ә) тәфсир мәктәбинин јүксәк мәгамлы шакирдләриндән биридир. Мејсәм Гур`ан ајәләринин мә`наларыны һәзрәт Әлидән (ә) өйрәнмиш вә бу саһәдә хүсуси акаһлыға малик олмушдур.

Бир күн Мејсәм Гур`ан тәфсирчиси вә һәзрәт Әлинин (ә) шакирди Ибн-Әббасла Мәдинәдә көрүшдү вә она деди: “Гур`ан тәфсириндән истәдијин шеји соруш! Мән Әлидән (ә) бүтүн Гур`аны өйрәндим, о мәнә Гур`анын мә`наларыны ачыглады.” Мејсәмин фәзиләтиндән, елминдән вә тәгвасындан хәбәрдар олан Әббас Мејсәмин дејәчәји сөzlәри гејд етмәк үчүн қағыз-гәләм истәди. Мејсәм тәфсирдән габаг деди: “Еј Ибн Әббас, мәни дар ағачында көрәндә нечә олачагсан? Дарынын дирәји башгаларындан кичик олан доггузунчу нәфәри дејирәм..” Ибн Әббас деди: “Кәләчәји дә билирсән?!” Сонра Ибн Әббас әлиндәки қағызы чырыб атмаг истәди. О, кәләчәјин елмләри һаггында бир шеј билмирди. Мејсәмин өз шәһадәти һаггында хәбәр вермәси онун дүшүнчәсинә сығмырды. Мејсәм деди: “Бир аз арам! Мәндән

ешитдијини јаз вә сахла! Өкәр дедикләрим дүз олса, кағызы сахла, јох әкәр јалан олса, онда чырыб атарсан...” Ибн Әббас онун сөзүнү гәбул етди.¹

3. ИЛКИН ИСЛАМДА ҺӘДИС РАВИСИ

Хүсуи исте`дад вә мәғама малик олан Мејсәм һәзрәт Әлидән (ә) хејли һәдис ешитмишди. Онун оғлунун демәјинә көрә, бу һәдисләрдән бир китаб да тәртиб олунмушду. Тәәссүф ки, Мејсәмин јазыларындан бу күнүмүзә кәлиб чатаны олмамышдыр. Равиләр дә һәммин јазыларын дәјәрини вә әһәмијјәтини дәрк етмәдикләриндән бу барәдә нәгл етмәмишдиләр. Һәдис китабларында Мејсәмдән нәгл олунмуш рәвајәтләр исә чох аздыр. Оғланлары Јәгуб вә Салех Мејсәмин јазыларындан рәвајәтләр сөйләмишләр.²

¹ “Биһарүл-әнвар”, ч. 42, с. 128

² “Сәфинәтүл-биһар”, ч. 2, с. 524

4. СИРЛӘР БИЛИЧИСИ

Әввәлдә гејд етдијимиз кими, Мејсәм бир чох кәләчәк һадисәләрдән хәбәрдар олмушдур. О өнчәдән хәбәрләр вермиш, кизли сирләрдән мә`луматлы олмушдур. Мејсәм бағлы намәни охујур вә ешитмәдији сирри данышарды. Бүтүн бунлары мөвласы Әлидән (ә) өјрәнмишди. Өзүнүн вә башгаларынын тәлејиндән хәбәрдарлыг, кәләчәкдә баш верәчәк һадисәләр һаггында акаһлыг, онун һәзрәт Әлидән (ә) өјрәндији елмләрдән иди. һәзрәт Әли (ә) бу саяг биликләри јалныз бөјүк руһ, јүксәк исте`дад вә тутума малик достларына өјрәдәрди. Белә адамлары “Әшабе-сирр” адландырмышлар. Мејсәм дә бу зүмрәјә дахил иди.<sup>1</sup> Мејсәм бир һадисә һаггында өнчәдән нечә дејәрдисә, һәмин һадисә о шәкилдә дә баш верәрди. Бу өнчә көрмәләрдән бә`зиләрини хатырлајаг:

а) Өз шәһадәтини өнчәдән көрмәси;

¹ Нәфсул-мәһмум, с. 59

Мејсәм дәгиг билирди ки, нә вахт нечә, ким тәрәфиндән өлдүрүләчәк. бу барәдә әввәл дә данышмышдыг.

б) Мүавијәнин өлүм хәбәри;

Әбу Халид Мејсәмин оғлу Саләһә хәбәр верди ки: “Бир чүмә күнү атанла Фәратда кәмијә минмишдик. Гәфилдән бәрк күләк башлады. Атан Мејсәм кәмидән дүшдү вә деди: “Кәмини мөһкәм бағлајын, тәһлүкәјә дүшмәсин. Бу күләк Мүавијәнин өлүмүндән хәбәр верир. О индичә өлдү.” Бир һәфтә сонра Шамдан гасид кәлди. Онунла көрүшдүк, вәзијјәти сорушдуг. Деди: “Халг әмин-аманлыгда јашајыр. Мүавијә өлүб вә халг онун оғлу Језидә беј`әт едиб.” Мүавијәнин нә вахт өлдүјүнү сорушдум. Билдирди ки, чүмә күнү дүнјасыны дәјишди.¹

в) Мухтарын гијамы;

Мүслүмүн Куфәдә шәһадәтиндән сонра Ибн Зијад Мејсәми, Мухтары вә бир груп башга адамы һәбс едиб зиндана салды. Мејсәм Мухтара деди: “Сән зиндандан чыхачаг, һүсејн ибн Әлинин ганыны алмаг

¹ Ричал кешиш, с. 80

үчүн гијам едәчәк вә Ибн Зијады өлдүрәчәксән.”

Ибн Зијад Мухтары Зиндандан чыхарыб, гәтлә јетирмәк истәјирди. Елә бу мәгамда Језидин көндәрдији гасид кәлиб чатды вә мә`лум олды ки, Језид Мухтарын азад олунмасыны әмр едир. Ибн Зијад Језидин көстәришинә әсасән Мухтары азад етди, Мејсәми исә дардан асды.¹

Мухтарын гијамы тарихиндә охумушут ки, о, ашура һадисәсини төрәдәнләри чәзаландырды. Ибн Зијадын кәсилмиш башыны Мухтарын һүзуруна кәтирдиләр.

г) Кәрбәлә һадисәси.

Чәбәлә Мәкки адлы бир гадын нәгл едир ки, Мејсәм Тәммар демишди: “Бу үммәт Пејғәмбәр (с) гызынын баласыны Мәһәр-рәмин онунчу күнү гәтлә јетирәр вә Аллаһ дүшмәнләри бу күнү мүбарәк сајар. Бу һадисә һөкмән баш верәчәк. Бу әһвалаты мөвлам Әмирәл-мө`минин (ә) бујуруб. О мәнә хәбәр вериб ки, һүсејнә (ә) һәр шеј, һәтта һејванлар, дәниз, сәма, күнәш, ај, улдузлар, инсанлар вә мө`мин чинләр

¹ “Биһарүл-әнвар”, ч. 42, с. 125

ағлајар. Еј Чәбәлә, бил ки, Һүсејн ибн Әли (ә) гијамәтдә шәһидләр сәрвәридир вә онун шәһид јолдашлары башга шәһидләрдән үстүндүрләр. Еј Чәбәлә! Нә вахт күнәши ган тәк гырмызы көрсән, бил ки, Сејјидүш-шүһәда гәтлә јетирилмишдир.”

Чәбәлә дејир: “Бир күн евдән бајыра чыхдым. Күнәш шүалары диварлары рәнкли парчалар тәк гырмызы рәнкә бојамышды. Фәрјад едиб ағладым вә дедим ки, анд олсун Аллаһа, ағамыз Һүсејн ибн Әли (ә) өлдүрүлмүшдүр!”¹

ҺӘЈАТЫН ГЫРМЫЗЫ ФӘСЛИ - ШӘҺАДӘТ

Һагтын мүдафиәсинин шәһадәт кими сонлуглары да вар. Амма һагтәләбләр үчүн бундан бөјүк ләззәт дә јохдур. Чүнки илаһи дәјәрләрә ашиг инсанлар дүнјаја бағлылыг зәнчирләриндән азаддырлар. Онлар әбәди сәадәт үчүн асанлыгла чанларындан кечир, Аллаһла көрүшә вә әбәди беһиштә тәләсирләр.

¹ “Биһарүл-әнвар”, ч. 45, с. 202

Ислам мүсөлмандан даһа әзиздир. Әкәр мүсөлманын иззәти варса, бу иман вә Ислам сәјәсиндәдир. Она көрә дә мүсөлман о шәхсдир ки, мүһүм мәгамларда, онун малына, чанына, варлығына еһтијач олдутда Ислама әл тутмуш олсун.

Мејсәм дин јолунун чәфакешләриндән, вилајәт вә әдаләт јолунун фәдакарларындан бири иди. О, Әлинин (ә) вүчудунда вә вилајәт хәттиндә тәчәссүм етмиш фәзиләтләрин һимајәси үчүн чанындан кечди. Шәһадәт Мејсәм үчүн гырмызы бир милад иди. О өз ганы илә әбәдилик тапмыш бир јарпагдыр. Онун һәјат китабы өлүмүндән сонра әбәдилик тапды. Инди Мејсәмин камал вә үстүнлүјүнүн сүбуту олан ганлы вәрәгләрә нәзәр салаг.

ҺӘБИБЛӘ ЧИЈИН-ЧИЈИНӘ

Мејсәм Тәммарын вә Һәбиб ибн Мәзаһирин ән бөјүк арзусу Аллаһ јолунда шәһадәтә чатмаг иди. Онларын һәр икиси өз арзусуна чатды. Һәбиб Кәрбәлада, Мејсәм исә Ибн Зијадын түғјаны илә мүбаризәдә шәһадәт шәрбәтини ичди.

Бир күн Мејсәм Бәни Әсәдин мәчлис-ләриндән бириндә һәбиб ибн Мәзһирлә көрүшдү. Бир мүддәт сөһбәт етдиләр. Көрүшүн сонунда һәбиб деди: “Санки Пејғәмбәрин (с) аилә-өвлады илә достлуг јолунда дара чәкилән јемиш сатан бир гоча көрүрәм.” (Һәбиб бу сөzlәри илә Мејсәмин Куфәдә шәһадәтинә ишарә едирди.)

Мејсәм онун чавабында билдирди: “Мән дә Пејғәмбәр (с) гызынын өвладына јардым үчүн гијам едән, өлдүрүлән вә башы кәсилиб Куфәјә көндәриләчәк кишини јахшы таныјырам.” (Мејсәм һәбибин Кәрбәладакы шәһадәтинә ишарә едирди.) Бу сөһбәтдән сонра онлар ажрылдылар.

Бу ики шәхсин сөһбәтләрини јалан сајан мәчлис әһли һәлә дағылмамышды ки, һәзрәт Әлинин (ә) јахынларындан бири Рушәјд һәчәри ораја кәлди. О, Мејсәмлә һәбиби сорушду. Дедиләр: “Бурада идиләр. Филан филан сөzlәри данышдылар.” Рушәјд деди: “Аллаһ Мејсәми рәһмәт етсин! О бир шеји демәји унудуб ки, һәбибин башыны низәјә кечириб Куфәјә кәтирәнә јүз дирһәм верәрләр.” Рушәјд бу сөzlәри дејиб кетди. Мәчлисдәкиләр дедиләр: “Бу о ики

нәфәрдән дә јаланчыдыр! Амма бир мүддәт сонра Мејсәм дардан асылды вә һәбибин башы Куфәјә кәтирилди. Онлар нечә демишдиләрсә, елә дә олду!¹

ҺҮСЕЈНИН (Ә) АРДЫНЧА

Мејсәм Имам Һүсејнин (ә) Мәккәјә доғру һәрәкәти хәбәрини ешитди. Һәммин ил үмрә һәччи мәгсәди илә Мәккәјә үз тутмағ гәрарына кәлди. Амма Мәккәдә имамла (ә) көрүшә билмәди. Һәчдән сонра Мәдинәјә кетди. Пејғәмбәрин (с) арвады Үммү-Сәләмә илә көрүшүб өзүнү тәғдим етди. Үммү Сәләмә деди: “Һәзрәт Пејғәмбәр (с) дәфәләрлә сәнин һағгында данышмышды. О сәни һәзрәт Әлијә (ә) тапшырарды. Мејсәм Үммү Сәләмәдән Һүсејн ибн Әли һағгында сорушду. Үммү Сәләмә деди: “Мәдинә әтрафындадыр. О да даим сәни сорушурду.” Мејсәм деди: “Мән даим о бөјүк инсан һағгында дүшүнүрәм. Бу күн онунла көрүшә билмәдим. Она дејәрсән ки, көрүшүнүн һәсрәтиндәјәм. Мән гајыдырам. Аллаһын истәји илә, бир-биримизи онун

¹ “Сәфинәтүл-биһар”, ч. 1, с. 205

һүзурунда көрәрик. (Мејсәм имамын (ә) тезликлә шәһадәтә јетәчәјинә ишарә едирди. Бу сөһбәтдән ијирми күн сонра Имам Һүсејн (ә) шәһадәтә јетишди)

Мејсәм Үммү Сәләмәнин вердији әтирлә саггалыны әтирләјиб деди: “Тезликлә бу саггал гана бојанар.” Үммү Сәләмә сорушду: “Буну сәнә ким хәбәр вериб?” Мејсәм деди: “Мәним мөвлам, ағам!”

Үммү Сәләмә гәм дәрјасына гәрт олуб ағлады вә деди: “Әли тәкчә сәнин мөвлан дејил. О мәним дә ағам вә бүтүн мүсәлманларын рәһбәридир.” Сонра Үммү Сәләмә Мејсәмлә худаһафизләшиб кетди.”¹

МЕЈСӘМИН ҺӘБСИ

Мејсәм Куфәдә хүсуси һөрмәт саһиби иди. Онун күчлү ичтимаи мөвгеји варды. О, һәчдән гајыдыб Куфәјә чатмамыш Ибн Зијад онун һәбсинә көстәриш верди. Бу һәммин вахт иди ки, Мүслүм ибн Әгил Куфәдә шәһадәтә јетирилмиш, Куфәни һәјачан бүрүмүш, танынмыш шиә сималар

¹ “Ә’јанүш-шиә”, ч. 10, с. 198

тә'гибә мә'руз галмышдылар. Е`тираз вә
гѣям үчүн мүнәсиб шәраит јаранмышды.

Мејсәмин Куфәјә дахил олмамыш һәбс
олунмасы көстәриши Үрејф адлы биринә
тапшырылмышды. Ону јүз нәфәр мә`мур
мүшајиәт едирди. Ибн Зијад Үрејфи
һәдәләмишди ки, әкәр Мејсәми тута
билмәсә, өзү е`дам олуначаг. О, һирәјә
кәлди. Өз әтрафындакыларла бирликдә
Мејсәми көзләмәјә башлады. Нәһајәт,
Мејсәми һәбс етдиләр. Мејсәм мә`мурлара
кәләчәкдә баш верәчәк һадисәләрдән, өз
шәһадәтиндән данышырды.

Мејсәм һәмин вахт һалдан дүшмүш гоча
бир киши олса да, онун иман күчү, мөһкәм
ирәдәси вә ити данышығы Ибн Зијады
горхуја салмышды. Она көрә дә бу адамын
һәбс олунмасы үчүн јүз гүввәли мә`мур
көндәрмишди.

Мә`мурлар Мејсәми Куфәјә кәтирдиләр.
Мејсәмин тутулмасы хәбәри Ибн Зијада
чатдырылды. Ибн Зијада Мејсәми белә
танытдырмышдылар ки, о Әбу-Турабын
(Әлинин) ән јахын адамларындандыр. Ибн
Зијадын көстәриши илә Мејсәми онун
һүзуруна кәтирдиләр. Ибн Зијад Мејсәмин

әһвал-руһијјәсини јохламағ үчүн она деди: “Аллаһын һарададыр?” Мејсәм: “Аллаһым залымларын јолуну көзләјир вә бу залымлардан бири сәнсэн.” Ибн Зијад деди: “Әчәм олмағына бахмајарағ, мәнимлә бу чүр данышырсан?! Мәнә дејибләр ки, сән Әли илә чох јахынсан.” Мејсәм чаваб верди: “Бәли, дүз дејибләр.” Ибн Зијад деди: “Әкәр Әлини лә`нәтләмәсэн әлләрин вә ајағларын кәсиләчәк, дара чәкиләчәксән.” Мејсәм Ибн Зијадын һәдәләринә белә чаваб верди: “Әли дара чәкиләчәјими мәнә хәбәр вериб.” Ибн Зијад бу хошакәлмәз вәзијјәтдән чыхмағ үчүн деди: “Вај олсун сәнә! Әлинин дедијинин тәрсинә һәрәкәт едәчәјәм!” Мејсәм деди: “Ахы нечә?” Ахы бу хәбәри Әли (ә) Пејғәмбәрдән (с), Пејғәмбәр (с) Чәбрәилдән, Чәбрәил исә Аллаһдан ешитмишдир. Анд олсун Аллаһа! Һәтта дара чәкиләчәјим јери дә билирәм. Мән илк мүсәлманам ки, Ислам јолунда ағзыма чилов тахылачағ.” Ибн Зијад Мејсәмин сөзләриндән һејрәтә кәлди вә деди: “Анд олсун Аллаһа! Әл-ајағыны кәсиб, дилини бош бурахачағам ки, һәм мөвланын, һәм дә сәнин јаланларын ашкар олсун.” Сонра Ибн

Зијад кестәриш верди ки, Мејсәмин әл-
ајағыны кәссинләр вә дара чәксинләр.¹

ДАР АҒАЧЫНДА

Аллаһ ашигләри үчүн дар ағачы бир
ме`рач күрсүсүдүр.

Һагпәрәст, гејрәтли инсанларын дара
чәкилмәси, гәтлә јетирилмәси залым гүдрәт
саһибләринин зәифлијинин дәлили,
шәһидләр үчүн исә иззәт сәрмајәси вә
ифтихар сәнәдидир. Мејсәм һагг
данышдығы үчүн сазишә кетмәдији үчүн,
Һагг әләви хәттини һимајә етдијинә көрә
дара чәкилди.

Мејсәм өз өлүмүнү о гәдәр ади вә
е`тинасыз гаршылады ки, дүшмәнин гәзәби
даһа да артды. О һәтта өлүм астанасында
уча бир сәслә халга Ислами һәгигәтләрдән
вә һәзрәт Әлинин (ә) әсрарәнкиз
һәдисләриндән данышырды. О вахтлар
инсаны боғазындан јох, чијинләриндән,
синәсиндән дара чәкәр вә боғмагла јох,
сыхынты вә ачлыгла өлдүрәрдиләр. Мејсәм
дејирди: “Һәр кәс һәзрәт Әлинин (ә)

¹ “Биһарүл-әнвар”, ч. 42, с. 124

дәјәрли бир һадисини ешитмәк истәјирсә, мән өлмәмиш јахына кәлсин. Мән сизә дүнјанын сонунадәк кәләчәјин һадисәләрини хәбәр верәрәм. Халг онун әтрафына топланмышды. Мејсәм дин мәнбәриндән данышырды. О Пејғәмбәр (с) Әһли-бейтинин, Әли (ә) аиләсинин фәзиләтләриндән данышыр. Бәни-Үмәјјәнин хәјанәтләрини ифша едирди. Һәммин бу сон анларда Мејсәмин дар ағачындан һәгигәтләри бәјан етмәси олдугча тә`сирли иди. Ибн Зијада хәбәр вердиләр ки, бу адам сизи рүсвај етди. Ибн Зијад деди: “Ағзына чилов тахын.” Бәли, Мејсәм Ислам јолунда ағзына чилов тахылмыш илк шәхс олду.¹

Даһа сонра онун гылынчдан ити дилини кәсдиләр. Онун дилини кәсмәк тапшырығы алмыш мә`мур Мејсәмә деди: “Нә истәјирсәнсә, де, әмир сәнин дилинин кәсилмәсини әмр етмишдир.” Мејсәм деди: “Күнаһкар гадынын оғлу Үбејдуллаһ Ибн Зијад елә дүшүнүр ки, мәни вә мөвламы јаланчы кими танытдыра биләр. Будур мәним

¹ “Биһарүл-әнвар”, ч. 42, с. 125

дилим.” Һәм мин муздур Мејсәмин дилини ағзындан чыхарды...¹

Мејсәм елә бу һалда да дар ағачында галды. Сәһәри күн онун бурнундан вә ағзындан ган кәлди. Беләчә, өз дедији кими, онун ағ саггалы гырмызы ганына бојанды.

Мејсәмин дарда олдуғу үчүнчү күн бир киши она јахынлашды вә деди: “Анд олсун Аллаһа, сәнин ибадәт әһли олдуғуну, кечәләри дуа илә кечирдијини билирәм.” Сонра әлиндәки низә илә Мејсәмин синәсиндән елә бир зәрбә вурду ки, онун чисми парчаланды. Бу сәбр, мүғавимәт, рәшадәт нүмунәсинин пак чаны фәләкләрә учалды. Мејсәмин руһу уча бир ме`рача ганадланды. Бу күн пак гәлбли аллаһпәрәст тәрәфиндән фәзиләт јолунун бу шәһидинә үнванланан саламлар онун Фирдовс чәннәтиндәки мәгамыны учалдыр.

¹ Ричал кеши, с. 87

ШӘҺИДИН МӘЗАРЫ

Шәһадәтиндән сонра Мејсәмин пак вүчуду бир мүддәт дар ағачында галды. Ибн Зијад ону даһа чох тәһгир етмәк үчүн торпаға тапшырылмасыны јубадырды. Еләчә дә, бу сәһнә васитәси илә халгын көзүнү горхутмаға чалышырды. О һамыја аңлатмаг истәјирди ки, Әли (ә) мүдафиәчиләрини һансы ағибәт көзләјир. Амма Ибн Зијад унудурду ки, шәһидләр өз өлүмләриндән сонра да инсанлара доғру јол көстәрир, онлары илһамландырыр вә үмид верирләр. Онлар һәр заман залым һакимләр үчүн горху мәнбәјидир.

Мејсәмин хурмасатан јолдашларындан једди гејрәтли мүсәлман бу вәзијјәтә дөзә билмәјиб, онун чәназәсини торпаға тапшырмаг гәрарына кәлди. Онлар чәсәдин кешијини чәкән мә`мурлары јајындырмаг үчүн јахынлыгда бир тонгал галадылар. Кешикчиләр гызынмаг үчүн тонгалын башына јығышдылар. Фүрсәтдән истифадә едән мүсәлманлар Мејсәмин чәсәдини

дардан дүшүрүб, ону сују гурумуш бир көлмөчөдө дөфн етдиләр.

Сәһәр ачылды. Мә`мурлар дар ағачыны бош көрдүләр. Хәбәр Ибн Зијада чатды. Ибн Зијад күман едирди ки, Мејсәми Әли (ә) тәрәфдарлары дөфн олунан јердө басдырарлар. О, Мејсәмин чәназәсинин тапылмасы үчүн ахтарыш-лара башлады. Амма нә гәдәр ахтарды-ларса да, Мејсәмин дөфн олундуғу јери тапа билмәдиләр.¹ Бу күн Мејсәмин мәзары шәһадәтә (шаһид-лијә) галхмышдыр. Бу мәзар һагтын гәләбәсинә вә батилин рүсвајчылығына шәһадәт верир. Ирагда Нәчәф вә Куфә арасында бир мәзар вар. Бу Мејсәм Тәммарын мәзарыдыр. Мәзар дашында Мејсәмин ады һәзрәт Әлинин (ә) досту үнваны илә јазылмышдыр.

Мејсәм бүтүн варлығы илә бир тәлаш вә иштијаг иди. Мејсәм һәгигәт мәш`әлини горумаг үчүн чаныны овучунда тутмуш бир мүчәһид иди. О өз мөһкәм иманы вә фәдакар чиһады илә һагт јолунда

¹ Ричал кеши, с. 83

аддымлајырды. Мејсәм иман вә чиһадын тәчәссүмү иди.

Јахшы олар ки, һәгигәт вә паклыг сорағында оланлар Мејсәмә игтида етсинләр. Мејсәм идеал иди вә бу идеалын дүшүнчәсини, әмәлләрини, атдығы аддымлары изләмәк зәруридир. Камиллик идеалларынын ардынча кетмәк камал ахтаранларын вәзифәсидир. Шәһидләр өз вәфалы ардычылларынын һагг јолда давамлы тәлашлары сәјәсиндә әбәдилик тапырлар.

Аллаһын, мәләкләрин вә пакларын саламы олсун Мејсәм Тәммара! О инди дә инсанијјәт јолунун парлаг чырағыдыр. Бу идеалын һәјат тарихчәси һәгигәт јолуну ишыгландырыр.

Мүндәричат

МЕЈСӘМ, ҺӘГИГӘТ АЈНАСЫ ВӘ МҮҖАВИМӘТ НҮМУНӘСИ.....	3
МЕЈСӘМ ТӘММАР	5
МЕЈСӘМИН ҺӘЗРӘТ ӘЛИ (Ә) ИЛӘ ТАНЫШЛЫҖЫ.....	7
ӘЛИНИН (Ә) ВӘ ДИКӘР ИМАМЛАРЫН МЕЈСӘМӘ МҮНАСИБӘТИ	10
ШӘҺАДӘТ ХӘБӘРИ.....	14
МЕЈСӘМИН ФӘЗИЛӘТЛӘРИ	19
1. НАТИГЛИК.....	19
2. ГУР'АН ТӘФСИРЧИСИ	20
3. ИЛКИН ИСЛАМДА ҺӘДИС РАВИСИ	22
4. СИРЛӘР БИЛИЧИСИ.....	23
ҺӘЈАТЫН ГЫРМЫЗЫ ФӘСЛИ - ШӘҺАДӘТ.....	26
ҺӘБИБЛӘ ЧИЛИН-ЧИЛИНӘ	27
ҺҮСЕЈНИН (Ә) АРДЫНЧА	29
МЕЈСӘМИН ҺӘБСИ.....	30
ДАР АҖАЧЫНДА	33
ШӘҺИДИН МӘЗАРЫ	36